

Cumhuriyet Döneminde Türk-Macar İlişkileri Çerçevesinde İstihdam Edilen Macar Uzmanlar

Seyfi YILDIRIM

Hacettepe Üniversitesi

YILDIRIM, Seyfi, Cumhuriyet Döneminde Türk-Macar İlişkileri Çerçevesinde İstihdam Edilen Macar Uzmanlar. CTAD, Yıl 8, Sayı 15 (Bahar 2012), 121-150.

Modernleşme, ülkenin ekonomik, sosyal ve kültürel olarak çağdaş değerleri transferi suretiyle ilerlemesini ifade eder. Buradan hareket edilecek olduğunda Atatürk döneminde bir taraftan modernleşmenin hukukî, toplumsal ve ekonomik alt yapısı sağlanmaya çalışılırken bir taraftan da bu alt yapı üzerine inşa edilecek olan modernleşme için elzem olan “muasır medeniyet” unsurlarının ülkeye aktarımı söz konusu olmuştur. İşte bu aktarımlar için çeşitli kanallar kullanılmıştır. Bunlar yurt dışı eğitimi, yabancı uzman istihdamı, tercüme ve teknolojik transferdir. Bu çalışmada özellikle yabancı uzman istihdamı kapsamında Cumhuriyet döneminde Türkiye’de istihdam edilen Macar uzmanlar konu edilecektir. Macar uzmanların yenileşme alanlarında ne kadar etkin kullanıldığı, ne kadar verimli oldukları, sayıları, istihdam edildikleri kurumlar, görevleri ve meslekleri gibi çeşitli hususlar bu çalışmanın inceleme alanlarını oluşturmaktadır.

Anahtar Sözcükler: Modernleşme, Yabancı Uzmanlar, Macar Uzmanlar, Macaristan, Türkiye

YILDIRIM, Seyfi, Hungarian Experts during the Early Period of the Turkish Republic. CTAD, Yıl 8, Sayı 15 (Spring 2012), 121-150.

Modernization is widely accepted as a journey from the developed circles to the developing ones. During Atatürk’s term at the early period of the Turkish Republic, the state tried to construct a social, political and judiciary base for the ongoing modernization process. Inviting foreign experts to help modernize the country was among the crucial features of the wide renovation process. This study focuses on the importation of foreign experts from Hungary during the 1920s and 30s. Questions regarding Hungarian experts such as quantitative and qualitative aspects, the institutions they were employed in and the possible effects they created on the

modernization course of the aforementioned institutions will be among the subjects to be investigated.

Keywords: Modernization, Foreign Experts, Hungarian Experts, Hungary, Turkey

Giriş

Modernleşme ve kalkınma çabaları toplumlar arasındaki çeşitli bilgi, bilim, tecrübe ve teknoloji transferlerine yakından bağlıdır. Bu çerçevede Rus ve Türk modernleşmesi örneklerinde olduğu gibi modernleşme çabalarına girişen toplumlar diğer toplumlardan bilgi, bilim, tecrübe ve teknoloji aktarmak için ihtiyaç duydukları çeşitli kanalları devreye sokmuşlardır. Tercüme, yabancı uzman istihdamı, yurt dışına öğrenci gönderme ve teknoloji transferi gibi kanallar, medeniyetler ve toplumlar arası geçişler için tarih boyunca kullanılmışlardır. 19. yüzyıl öncesinde bilgi, bilim aktarımları ağırlıklı olarak tercüme yolu ile gerçekleştirilirken 19. yüzyıl başlarından itibaren diğer ülkelerin işbilir ve tecrübeli uzmanlarının istihdamına olan ihtiyaç ve ardından bunların istihdamı hissedilir derecede artmıştır. Bu artış tesadüfi olmayıp, “Modernleşme” olgusunun daha çok bu yüzyılın yükselen değeri ve hareketi olması ve günümüzde dahi yoğun etkisini ve geçerliliğini sürdürmesine bağlıdır. Batı dünyası rönesans, reform, aydınlanma çağı ve sonrasında icatlar, endüstri devrimi gibi süreçlerin sonrasında dünyanın siyasi, askeri ve ekonomik gücü ve cazibe merkezi haline gelmiştir. Bu durum, gelişmiş, kalkınmış ve bilgi birikimini en üst seviyelere çıkartan Avrupa dışında kalan ve bütün bunlardan çoğunlukla mahrum “ötekiler” için hayatını devam ettirebilmek ve bağımsızlığını sürdürebilmek için modernleşmeyi ve kalkınmayı bir hayat memmat meselesi haline getirmiştir. Modernleşmek, bir taraftan ekonomik olarak güçlü kalabilmenin yollarını bulmaya çalışırken bir taraftan da bu ve diğer etkenlerin sağlayacağı siyasi bütünlük ve bağımsızlığı sağlayacak vazgeçilmez bir aracı haline gelmiştir. Modernleşme ise gelişmiş Avrupa ülkelerinden transfer suretiyle gerçekleşebilecektir. Bu aktarımın en güçlü aracı öncelikle yabancı uzman istihdamıdır. Bu sebeple en alt düzeyden entelektüel seviyeye kadar modern ülkelerden modernleşmeye çalışan ülkeler arasında geniş çaplı bir deneyimli işgücü hareketliliği yaşanmıştır. Gerek Osmanlı gerekse Cumhuriyet döneminde çeşitli tecrübelerle sahip binlerce uzman gerek özel sektörde gerekse devletin çeşitli kurum ve kuruluşlarında istihdam edilmişlerdir. Yabancı uzman istihdamının önemli bir yönü ise iki ülke arasında çoğunlukla birincil derecede siyasi ilişkilerden ziyade toplumlar arasında kültürel ve sosyal etkileşimlere imkân tanınması ile dayanışma ve dirsek temasına işaret etmesidir.

Uzmanların seçiminde ve istihdamının sağlanmasında bazen iki ülke arasındaki resmi makamlar temasta bulunurlar ve ihtiyacı duyulan uzmanın

istihdamı bu şekilde sağlanır. Bu durum genellikle çok özel durumlar ve bilim adamları için geçerlilik göstermektedir. Diğer durumlarda ise resmi makamlar birebir ilgili uzmanla temasa geçmekte ve bir anlaşma sağlanmaktadır.

Bu noktada Cumhuriyet döneminde yabancı uzmanların istihdamına niçin ihtiyaç duyulduğu hususunu açıklığa kavuşturmak gerekmektedir. Cumhuriyetin kurulmasının ardından ülke nüfusu ile ilgili en önemli husus, ülkedeki kaynakların ve endüstrinin işletilmesi ile siyasi ve askeri açılardan oldukça yetersiz insan sayısıdır. Yani “nüfus eksikliği” meselesidir. Cumhuriyet idaresi Osmanlı’dan yaklaşık 13 milyonluk bir nüfus devralmıştır. Bu nüfusun km. kareye oranı 18 civarında olup bu sayı oldukça yetersizdir. Cumhuriyetin ilk yıllarında Anadolu’nun sadece yarısı kadar bir toprağa sahip olan Almanya’nın nüfusunun 70 milyon olduğu göz önüne alındığında Türkiye nüfusunun ne kadar “eksik” olduğu ortaya çıkmaktadır.¹ Bu yetersizlik bir taraftan oldukça geniş tarım alanlarına sahip olan bu coğrafyanın işgücünde ciddi bir eksikliği işaret ettiği gibi diğer işkollarında da ciddi eksiklikleri barındırmaktadır. Birinci Dünya Savaşı ve Milli Mücadele yıllarında Anadolu’yu terk eden çok sayıda işbilir Ermeni ve Rum zanaatkâr ve bilgili insanların yokluğunu burada belirtmek gerekir.

Nüfusun genel itibarıyla sayıca eksikliği yanında Lozan Antlaşması ile sağlanan barışın sağladığı müsait ortamın yardımıyla ülkenin imarı, siyasi, askeri ve ekonomik olarak güçlenebilmesi girişilen büyük modernleşme atağı da her şeyden önce yeterli sayıda ve özellikte insan gücüne bağlıydı. 1927 yılında gerçekleştirilen Cumhuriyetin ilk nüfus sayımı bu durumu açıkça ortaya koymaktadır.

Cumhuriyet döneminde yukarıda izah edilmeye çalışılan şartların getirdiği zorunlulukların bir sonucu olarak çoğu Alman uyruklu olmak üzere, Fransız, İngiliz ve Amerikalı uzmanlar yanında aşağıda sayıları, unvanları ve çalıştıkları alanları belirtilmiş olan çok sayıda Macar uzman istihdam edilmiştir. Buradaki uzman tanımı, belirli bir iş kolunda tecrübesi olan inşaat ustasından en üst düzeydeki bilim insanlarına değin geniş bir yelpazeyi

¹ 1927 nüfus sayımı Anadolu’da mevcut nüfusun sayı, yaş, cinsiyet, ırk ve din gibi çok çeşitli açılardan ortaya konulması için yapılmış ve buna göre 762.736 kilometrekarelik bir alanda 13.648.270 bir nüfusa sahip olduğu, buna göre de kilometrekareye ortalama 18 kişi düştüğü ortaya konulmuştur. Aynı dönemde kilometrekareye düşen insan sayısının İtalya’da 133, Romanya’da 62, Bulgaristan’da 58 ve Yunanistan’da 49 olduğu göz önüne alınırsa Anadolu’nun neredeyse boş bir alan olduğu ortaya çıkmaktadır. Anadolu’da mevcut nüfusun sayı, yaş, cinsiyet, ırk ve din gibi çok çeşitli açılardan ortaya konulması için yapılmış ve buna göre 762.736 kilometrekarelik bir alanda 13.648.270 bir nüfusa sahip olduğu, buna göre de kilometrekareye ortalama 18 kişi düştüğü ortaya konulmuştur. Aynı dönemde kilometrekareye düşen insan sayısının İtalya’da 133, Romanya’da 62, Bulgaristan’da 58 ve Yunanistan’da 49 olduğu göz önüne alınırsa Anadolu’nun neredeyse boş bir alan olduğu ortaya çıkmaktadır. Bkz. Önder Duman, “Atatürk Döneminde Romanya’dan Türk Göçleri (1923-1938)”, *Bilgi*, Bahar 2008, Sayı 45: s.23-44, s.24-25.

kapsamaktadır. Çünkü her birinin kendi tecrübe ve bilgisi ile Türk modernleşmesi, kalkınması ve ülkenin imarına katkısı söz konusudur. Bu çalışma Macar uzmanların istihdamları hangi yıllarda ve hangi alanlarda gerçekleştiği ile katkılarının hangi alanlarda yoğunlaştığı hususlarına katkı sağlamayı amaçlamaktadır.

Türkiye’de istihdam edilen Macar uzmanlarla ilgili olarak kaleme alınan - çok az sayıdaki makale haricinde ki bunlar bu uzmanları toplu olarak değil tek tek ya da bir kısmını ele alan çalışmalardır- çok fazla yayın yapılmamıştır² Bu çalışma Cumhuriyet döneminde Türkiye’de istihdam edilen Macar uyruklu uzmanları toplu bir şekilde ele alan ilk çalışmadır. Bu çerçevede Cumhuriyet döneminde Türk-Macar ilişkilerinin önemli bir boyutunu, Türkiye’nin modernleşme sürecinde rol oynayan insan yapısını ve bu hususlarda bilim adamları ve ilgililere önemli veriler ve değerlendirmeler sunulmuş olacaktır.

Bu araştırmada, çoğunluğu Cumhuriyet Arşivi Daire Başkanlığı Muamelat Fonu ile Bakanlar Kurulu Kararları Fonu içerisinde bulunan alınmış çok sayıda arşiv belgesi kullanılmıştır. Ayrıca Macar uzmanlarla ilgili olarak yayınlanmış makale ve literatür bilgileri ile birlikte kısmen de internet verileri kullanılmıştır. Araştırma grup biyografisini inceleme yöntemine göre yürütülmüştür. Batı tarih yazıcılığında “Prosopografi” olarak adlandırılan bu yöntem Türk tarihçiliğinde nadir kullanılan bir yöntemdir. Bilgisayarın sağladığı imkânlar sayesinde aynı kulvarda yer almış çok sayıdaki insanın benzer ve farklı özelliklerini ortaya koymak, bu insanların yaptığı çeşitli faaliyetlere ait değerlendirmelerde bulunabilmek mümkün olabilmektedir. Bu yöntemle Türkiye’de istihdam edildikleri tespit edilen uzmanların ad ve soyadları, unvanları, çalıştıkları yerler ve katkıları “Access” veri tabanına işlenmiş, daha sonra burada oluşturulan tablolar çeşitli düzenlemeler yapılarak değerlendirmeler yapılmıştır.

Belgeler ve ilgili literatür üzerinde yapılan ilk tespitlere göre, Macar uzmanlarla ilgili olarak yapılan çeşitli araştırmalarda, Macar uzmanların sayılarının oldukça yüksek öngörüldüğü görülmektedir. Öngörülen bu yüksek sayıların devletle sözleşme yapmamış olan ve tahmin edilir ki belgelerde de yer almayan diğer kayıt dışı istihdamlar olduğu varsayılabilir. Çeşitli kaynaklarda isim zikredilmeden Türkiye’de istihdam edilen Macar uzmanlarla ilgili olarak

² Maria Nyri *Atatürk ve Macaristan’da Bulunan Türkler İle Türkiye’de Bulunan Macarlar*, Bakü, 20-21 Mayıs 1991; Mithat Atabay, “Ankara’ya Davet Ettiği Macar Profesör Antal Réthly’nin Türkiye’deki Çalışmaları”, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, Atatürk Yolu Dergisi*, Sayı: 29-30, Mayıs-Kasım 2002, s.1-14; Melek Çolak, “Cumhuriyetin Kuruluş Yıllarında Türk Eğitim Yaşamında Macar Eğitimcilerin Yeri”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Sayı 58, Cilt: XX, Mart 2004, s. 233-243; Melek Çolak, “Atatürk’ün Macar Bahçıvanı János Máthé’nin Anılarında Ankara” *Hacettepe Üniversitesi, Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi*, Yıl:4, Sayı:7, Bahar 2008, s.182-183; Melek Çolak, “Atatürk Dönemi Türkiye’de Bir Macar Meteorolog: Aksakallı Havabakan Antal Réthly (Macar Kaynaklarına Göre)”, *Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi*, Yıl 5, Sayı 9, Bahar 2009, s. 113-136.

herhangi bir işlem yapılamamıştır. Yapılan araştırmalara göre resmi kurumlar dışında Türkiye'ye gelerek çeşitli alanlarda istihdam edilen Macar uzmanların olduğu da görülmektedir. Örnek olarak 1930 yılında projesi Ruslar tarafından yapılan bugün de Nazilli Belediyesi tarafından Etnoğrafya Müzesi olarak kullanılan ve inşaatını Macar ustaların yaptığı bina verilebilir. Yine bugün Nazilli'de halen varlığını sürdüren Eski Kafe, Eyüp Şahin Konağı, Eminâğalar Konağı, Veysi Paşa Mahallesi, Sakarya, Fevzi Çakmak ve Çankaya caddeleri üzerindeki eski evler, Aydın Tarih ve Kültür Evi yapılması planlanan Ayto Evi Macar ustalarının inşa ettiği diğer yapılarıdır.³ Bütün bunlar Cumhuriyetin ilk dönemlerinde resmi kayıtlarda olduğundan daha fazla Macar uzmanın Türkiye'de çeşitli alanlarda istihdam edildiği ve önemli katkılar yaptığının işaretleridir.

Araştırmamızda çoğunluğu belgelerden olmak üzere ilgili literatür taramalarında elde edilen verilere göre sayıları 170'lere varan Macar uzmanların 25 yıllık bir süreçte istihdam edilmesi her şeyden önce iki ülke arasındaki iyi ilişkilere bağlıdır. İki ülke arasında yabancı uzman istihdamı yanında olumlu olarak yürütülen siyasi ve ekonomik diğer ilişkiler yanında Atatürk döneminde yurt dışına gönderilen çok sayıda öğrenci arasında Macaristan'a da öğrenci gönderildiği ve eğitim alanında bu çerçevede bir işbirliğinin tesis edilmiş olduğu görülmektedir. 1927-1928 eğitim-öğretim yılında 1 öğrenci Macaristan'da eğitim alırken, 1929-1930 yılında öğrenci sayısı 3'e çıkmıştır. Yine 1938-1939'da bir öğrencinin Macaristan'da olduğu anlaşılmaktadır. 1937 eğitim-öğretim yılında 1 öğrenci Macaristan'da bulunmaktadır. 1942-1943 eğitim öğretim yılında da yeniden gönderilen 2 öğrenci bulunmaktadır. 1945-1946 eğitim öğretim yılında bu öğrencilerden biri bu ülkede halen eğitim görmektedir.⁴

Macar uzmanların istihdamı Osmanlı döneminde Fatih Sultan Mehmet döneminde istihdam edilen topçu ustalardan başlayan bir süreçtir. Osmanlı'nın son döneminde İstanbul'da Türk-Macar dostluk Cemiyeti'nin kurulması, Macaristan'da Turancılık faaliyetlerinin ortaya çıkması ve I. Dünya Savaşı sırasında 1916-1917 eğitim-öğretim yılında 186 öğrencinin Macaristan'a gönderilmesi iki toplum arasındaki çeşitli temasların önemli işaretleridir.⁵ Bu çerçevede III. Mustafa döneminde, Fransa'nın İstanbul'daki elçisinin damadı ve Macar soylularından olan Baron de Tott, yeni istihkâm ve topçu kıtalarının oluşmasına, eğitilmesine yardım etmiş, top dökümhanesini yeniden düzenlemiş ve hendese okulunda bazı dersleri okutmuştur. Bu arada Campbell'de kendisine yardımcı olmuştur. 1841'den itibaren Mühendishane-i Bahr-i Hümayûn'de, matematikçi Mister Sang, Tıphane-i Âmîre ve Cerrahhâne-i Mamûre'de Dimitraško Morozbeyzâde, Mehmet Necati adını alan bir Macar tabipin

³ <http://www.aydinyerel.com/turkler-ve-macar-ustalarin-yakinligi/> (Erişim Tarihi 25.08.2012).

⁴ Devlet İstatistik Enstitüsü 1933: 71; 1942: 483; 1939:330; 1945: 591; 1947: 199.

⁵ Uyanık, *a.g.e.*, s. 98.

istihdamı Osmanlı dönemindeki istihdam edilen Macar uzmanların önde gelenlerine verilecek örnekler arasındadır. Galatasaray'da yeni açılan Mekteb-i Tıbbiye-i Adliye-i Şahane'de ders verecek öğretim üyesi eksikliği de Macaristan'dan, Avusturya'dan, İtalya'dan ve Fransa'dan getirtilen doktorlarla çözülmeye çalışıldı.⁶

Cumhuriyet Döneminde İstihdam Edilen Macar Uzmanlar

Macar Uzmanların İstihdam Edildikleri Kurumlar⁷

Tablo 1: Macar Uzmanların İstihdam Edildikleri Kurumlara Göre Dağılımları

KURUMLAR	BİRİMLER	SAYI
BELEDİYE VE VALİLİKLER		
Adapazarı Belediyesi		1
Ankara Belediyesi		1
Bursa Vilayet Su İşleri Müdürlüğü		1*
İzmit Belediyesi	İzmit/Sapanca Su İsale Hattı	4
Kayseri Belediyesi		1
Muş Belediyesi		1
Muş Valiliği		2
Samsun Belediyesi		1
Sinop Belediyesi		1
Söke Belediyesi		1
Tokat Belediyesi		1

⁶ Mustafa Gençoğlu, "Başlangıçtan II. Meşrutiyeti Osmanlı Devleti Tarafından Tıp Eğitimi İçin Avrupa'ya Gönderilenlerin Modern Tıp Tıbbına Katkıları", *Kök Araştırmalar*, Cilt X, Sayı 1, Bahar 2008, s. 89-116, s. 90.

⁷ Bu çalışmada Cumhuriyet Arşivi Daire Başkanlığı arşiv fonlarında bulunan çok sayıda arşiv malzemesi kullanılmıştır. Bu tabloda yer alan bilgilerin neredeyse tamamı bu belgelerden elde edilen verilerden elde edilmiştir. Ancak bu belgelerin künyelerini burada vermek yer darlığına sebep olacağından çalışma içerisinde ancak çok gerekli görülenlerin kısa künyeleri verilebilmiştir. Kaynakça kısmında bu çalışmada kullanılan tüm belgelerin künyeleri verilmiştir.

* Çevre mühendisi olan Barakovits Gyula, 1924-1927 yılları arasında Türk Devlet Çalışma İşleri Bakanlığı Ankara merkez ve Konya teşkilatında, 1926, 1928-1933 yılları arasında da Bursa Vilayeti Su İşleri Müdürlüğü'nde istihdam edildi. 1933'ten eve dönene kadar: İzmir Vilayeti, İzmir yakınlarında Tepeköy'de bir özel şirket hesabına drenaj çalışmasını tamamladı. Macar Ulusal Arşivi / Magyar Országos Levéltár (MOL) K 69 768. cs. 1937-1939-I-7. Bu sebeple bu kişinin çalıştığı iki ayrı kurum ayrı olarak bu listede yer aldı.

	ARA TOPLAM	15
EĞİTİM VE BİLİMSEL KURUMLAR		
Devlet Konservatuarı		1
Ankara Üniversitesi	Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi	2
İstanbul Bölge Sanat Okulu	Mensucat Şubesi	1
İstanbul Yapı Enstitüsü		1
İstanbul Üniversitesi	Bilinmeyen	1
Ankara ve Erzurum İnşaat Usta Okulu		1
Ankara Yapı Enstitüsü		2
Ankara Yüksek Ziraat Enstitüsü		1
	İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi	2
	İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi	1
	İstanbul Üniversitesi Fen Fakültesi	1
Darülfünun		1
İstanbul Teknik Üniversitesi	Elektrik Fakültesi	1
Maarif Nezareti	Bilinmeyen	2
	Yüksek Baytar Mektebi	1
	Konya Mıntıka Sanat Mektebi	1
	Teknik Öğretim Okulları	1
	Mesleki Eğitim	1
	Köy Enstitüleri (İnşaatlarında)	3
Türk Tarih Kurumu		1
	ARA TOPLAM	26
İktisat Vekâleti	Bilinmeyen	1
	Bakırköy Şamot ve Porselen Fabrikası	1
İzmit Selülöz ve Kâğıt Fabrikası		6
Umumi Mağazalar Umum Müdürlüğü		1

	Sivas imento Fabrikası	1
T. Kömür İşletmeleri Genel Müdürlüğü		4
Etibank Genel Müdürlüğü	Bilinmeyen	1
	Ergani Bakır İşletmesi	1
	Çatalağzı Santralı	1
	Genel Müdürlük İnaşaat Servisi	1
Ereğli Kömür İşletmesi		2
Sümerbank Umum Müdürlüğü		6
Malatya Bez ve İplik Fabrikası		1
T. Zirai Donatım Kurumu/Şeker Fabrikaları		1
Türkiye Şeker Fabrikaları		4
Türkiye Demir ve elik Fabrikaları		1
	ARA TOPLAM	33
Nafia Vekâleti	Ankara İmar Müdürlüğü	1
	Demiryolları Umum Müdürlüğü	13
	İğdir Barajı	2
	Seyhan Sulama Kanalı	1
	Su Keşif Heyeti ve Su İşleri Umum Müdürlüğü	8
	Yapı İşleri Genel Müdürlüğü	1
	Yollar Umum Müdürlüğü	12
	ARA TOPLAM	38
Ziraat Vekâleti	Bilinmeyen	4
	Ankara Zirai Aletler Fabrikası	1
	Atçılık Şubesi	1
	Devlet Ziraat İşletmeleri Genel Müdürlüğü	5
	Karacabey Harası	8
	Karacabey Merinos Yetiştirme iftliği	2

	Sultan Suyu Harası	1
	ARA TOPLAM	22
KURUMLAR (DİĞER)		
Askeri Fabrikalar	Top Kısım	1
Atatürk Orman Çiftliği	Bira Fabrikası ve diğer	5
Başbakanlık	Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü	1
Beden Terbiyesi Genel Müdürlüğü		1
Etimesgut Uçak Fabrikası		1
Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü		2
Maliye Bakanlığı	Marangozhane	1
Meteoroloji Genel Müdürlüğü		1
Münakalat Vekâleti	Karayolları Genel Müdürlüğü	5
	Van Gölü Seyrüsefain İşletmesi	1
Orman Genel Müdürlüğü		1
PTT İşletmesi Umum Müdürlüğü		6
Sağlık Bakanlığı	Sıtma Mücadelesi Birimi	1
Türk Devlet Çalışma İşleri Bakanlığı		1
Türk Ticaret Bankası		1
Vakıflar Genel Müdürlüğü	Eskişehir Yenice Sıcak Su Hamamı	3
	ARA TOPLAM	32
Bilinmeyen		5
	GENEL TOPLAM	172

Tablo 1'e göre Belediye ve Valilik bünyesinde istihdam edilen Macar uzmanların sayısı 15'tir. Bu uzmanlar Adapazarı Belediyesi su işleri, İzmit Belediyesi Sapanca su isale hattında (4 usta)⁸, Muş Belediyesi, Muş Valiliği, Samsun, Söke, Sinop, Kayseri ve Tokat belediyelerinde ise elektrikçi usta olarak görev yapmışlardır. Yabancı uzmanlar içerisinde belediyeler ve valilik bünyelerinde en çok istihdam edilenlerin Macarlar olduğu tahmin edilmektedir.

⁸ BCA, 030..18.1.2: 95.60..20. Burada 030'la başlayan sayı dizisi evrakın ait olduğu fonu iki nokta sonrasında gelen kısım ise evrakın arşivdeki yer numarasını göstermektedir. Evrakın tüm arşiv kaydı ise Kaynakça'da verilmiştir.

Macar uzmanların katkı yaptığı alanlardan birisi de eğitimidir. Bayındırlık Bakanlığı, Ankara ve Erzurum İnşaat Usta Okulu ile Ankara Yapı Enstitüsü, İstanbul Bölge Sanat Okulu, Konya Mıntıka Sanat Mektebi (Rişko, ağaç işleri, 1935 100 TL ücretle)⁹, Yüksek Baytar Mektebi, Mesleki Eğitim, Teknik Öğretim Okulları, İstanbul Yapı Enstitüsü, Darülfünun, İstanbul Üniversitesi (Tıp, Fen ve Edebiyat Fakülteleri), DTCF, İstanbul Teknik Üniversitesi (Elektrik Fakültesi) gibi okullarla Türk Tarih Kurumu'nda bizatihi öğretici ve öğretim üyesi olarak görev yapan 26 Macar uzman bulunmaktadır.

1943 yılında Jena Heinzellman isminde bir Macar dansçı öğretmen Devlet Konservatuvarı'nda istihdam edilmiş,¹⁰ Spevak isminde bir Macar usta hem Ankara hem de Erzurum İnşaat Usta Okulu'nda ders vermiştir¹¹ 1931-1932 eğitim-öğretim yılında dönemin gerektirdiği modern yapı işlerinde nitelikli eleman yetiştirmek üzere hizmet vermeye başlayan Ankara Yapı Enstitüsü'nde Michael Rozsan isimli bir Macar öğretici 1945 yılında tesisat ve makine dersleri vermiştir.¹² Yine aynı Enstitü'de Leopold Hangenmüller isimli bir Macar öğretici Kalorifercilik Şubesi'nde 1949 yılında ders vermek üzere görevlendirilmiştir.¹³ Bunların yanı sıra 1940 yılında Laslo Birman adında bir Macar uzman İstanbul Bölge Sanat Okulu Mensucat Şubesi'nde,¹⁴ Valdinger Bela isminde bir Macar usta İstanbul Yapı Enstitüsü'nde¹⁵ eğitim vermiştir.

Ayrıca eğitim-öğretim işlerinin yanı sıra İnönü Dönemi'nde yeni kurulan 18 köy enstitüsünde istihdam edilen Macar ustaları da zikretmek gerekir. Macar ustaların öncülüğünde öğrenciler, tavlar, ahır, samanlık, benzin ve ziraat aletleri depoları yanında yollar, yolların kenarlarına derslikler ve işlikler yaptılar. Ayrıca öğretmen evleri, yatakhaneler, revir, yönetim binası, yemekhane, çamaşırılık, hamam gibi şahsi ihtiyaçları ve yönetim alanlarını inşa ettiler. Bunların yanı sıra Açık hava tiyatrosu, sinema salonu, yemekhane, hamam, çamaşırılık, sergiyi, müze, akvaryum, tören alanı ve kütüphane yaptılar.¹⁶ Hasanoğlu Köy Enstitüsü içinde yapılacak olan Yüksek Köy Enstitüsü binası planı inşaat uzmanı olarak geçen Sili Layoş, bu işi 1943 yılı sonlarında yapmış ve bu yapı Sili'nin gözetimi altında öğrenciler tarafından 1944 yılı içerisinde gerçekleştirilmiştir.¹⁷ Bu okulda Türk ve Macar öğretmenler ile Almanca konuşulan ülkelerden gelen öğretmenler görev yapmışlardır.

⁹ Ömer Akdağ, "Cumhuriyetin İlk Yıllarında Eğitim Alanında Yabancı Uzman İstihdamı", *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2008, 1/1, s. 46-70, s. 70.

¹⁰ BCA, 030..18.1.2: 101.7..11.

¹¹ BCA, 030..18.1.2: 89.108..17; 30..18.1.2/93.111..20.

¹² BCA, 30..18.1.2/ 109.72..15.

¹³ BCA, 030..18.1.2/119.46..11.

¹⁴ BCA, 030..18.1.2/92.95..17.

¹⁵ BCA, 030..18.1.2/117.76..7.

¹⁶ http://koyenstitulerivakfi.org.tr/FileUpload/ds12596/File/kasim_aralik_2010_bulteni.pdf (Erişim Tarihi: 25. 08.2012.)

¹⁷ Abdullah Özkucur, *Hasanoğlu Yüksek Köy Enstitüsü*, Selvi Yayınları, Ankara, 1990, s. 154.

Yukarıda zikrettiklerimiz haricinde hizmet veren akademik unvanlı Macar öğretim üyeleri ile ilgili hususlar aşağıdaki tabloda belirtilmiştir.

Tablo 2: Türkiye’de İstihdam Edilen Macar Öğretim Üyelerinin Unvan, Adı ve Soyadı, Bilim Dalı, Çalıştığı Kurum ve Çalıştığı Yılı Gösterir Tablo

Unvan/ Adı ve Soyadı	Bilim Dalı	Çalıştığı Kurum	Yılı
Prof. İmre Ormos	Peyzaj Mimarlığı	Ankara Belediyesi	1927-1929
Prof. Antal Réthly	Meteoroloji	Meteoroloji Genel Md.	1925-1927
Prof. Gyula Mesaroj	Etnolog	Darü'l-Fünun, Dil Heyeti, Kültür Bakanlığı, İstanbul Üniversitesi	1930-1951
Prof. Zajtı Ferenc	Türkolog	Türk Tarih Kurumu	1932
Prof.Vehman	Hayvan Uzmanı	Yüksek Baytar Mektebi	1932-1934
Prof. Kolbay Karoly	Mera Uzmanı	Karacabey Merinos Yetiştirme Çiftliği	1935
Prof. Laszlo Rasony	Türkolog/Kütüphaneci	Dil, Tarih ve Coğrafya Fakültesi	1936-1950
Prof. Tibor Peterfi	Tıp/Histoloji/Ambriyoloji	İstanbul Üniversitesi	1939-1949
Prof.Geza Teleki	Maden	Maden Tetkik ve Arama Ens.	1944
Prof. Louis de Loczy	Maden	Maden Tetkik ve Arama Enst.	1944-1951
Prof. Janos Eckmann	Türkolog	Dil, Tarih ve Coğrafya Fak.	1945-1948
Prof. Balough	Tıp/Kanser	İstanbul Üni. Tıp Fak.. Kanser Enstitüsü	1947

İçlerinde peyzaj mimarı, hayvan uzmanı, mera uzmanı, tıp, maden, meteorolog, etnolog gibi birbirinden oldukça farklı ve değişik uzmanlık sahibi olan 12 Macar öğretim üyesinin üniversitelerde, Ankara Belediyesi peyzaj işlerinde, meteoroloji işlerinde, Türk Tarih Kurumu, Karacabey Merinos Çiftliği gibi kurumlarda görevlendirildikleri görülmektedir.

Tabloda ilk sırada yer alan İmre Ormos, bir peyzaj mimarıdır. 27 Mayıs 1903 Budapeşte doğumlu, 1926 yılında Bahçecilik Enstitüsü'nden diplomasını almış, Laszlo Unghvary Ahşap Okulu'nda çalışırken çalışmaları dikkat çekmiş ve 1927'de Türkiye'ye gönderilmiş, 2 sene Türkiye'de kalmış, daha sonra Viyana'ya gitmiş, çeşitli önemli görevlerin ardından 26 Şubat 1979'da uzun süren hastalığının sonucunda vefat etmiştir. Ormos, Türkiye'de görev yaptığı iki yıl boyunca hem Ankara'nın Sokak ve parklarının dizaynında hem de Çankaya Köşkü'nün yeniden inşasında görev almıştır. Kendisi bu görevlerini şu şekilde anlatmaktadır:

"Bahçecilik Enstitüsü'nün ardından cebimde 6 aylık taze bir diploma ile Türkiye'ye gittim. O zamanlar Ankara, Kemal Paşa'nın reformlarının tesiriyle gelişmeye başlamıştı. Sokakları düzenledik, peyzaj çalışmaları yaptık, ben kahramanlar mezarlığını tasarladım, Kemal Paşa'nın köşkünde çalıştım, elçiliği (Macar elçiliği) ve özel siparişleri inşa ettik"¹⁸

1945 yılında Türkolog Janos Eckmann İstanbul Üniversitesi ve Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi'nde ders vermek üzere Türkiye'ye gelmiştir¹⁹ Atatürk'ün ortaya koyduğu Türk Tarih tezinin araştırılması hususunda Macar oryantalist ve Türkologlarla da temas edildiği anlaşılmaktadır. Bunlardan birisi de doğu tarihi uzmanlarından Ferenc Zajti'dir. Atatürk Zajti'yi Türk Hun ve Macar ırkının tarihteki özdeşliklerinin belgeleri ile birlikte ortaya konulması ile görevlendirdi. Zajti daha sonra yine Atatürk tarafından Türk Tarih Kongresi'ne davet edildi. Atatürk'ün isteği doğrultusunda Türk Tarih Kurumu

¹⁸ <http://lov.uni-corvinus.hu/index.php?id=13426>. (Erişim Tarihi: 25 Ağustos 2012).

¹⁹ "1905 Keszthely/Macaristan-1971 Kaliforniya), Macar Türkolog. Budapeşte ve Viyana üniversitelerinde Macar, Alman ve Arap filolojisi okudu. Türkiye'de Orta ve Güney Anadolu ağzları (1936), Bulgaristan'da Varna ağzı üzerinde araştırmalar yaptı (1938-1939). 1944'te yeniden Türkiye'ye geldi. Ankara Üniversitesi Dil-Tarih ve Coğrafya Fakültesi'nde Macarca okutmanlığı yaptı (1945-1948). İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nde yeni Türk Filolojisi uzmanlığına atandı (1952). Türk Ansiklopedisi'nde uzman olarak çalıştı (1953-1961). Amerika'ya gitti (1961). Kaliforniya Üniversitesi'nde Türkoloji profesörü oldu. Başlıca yapıtları: "Macar Edebiyatı Tarihi" (1946), "Nebc-ül Feradis I" (1956), "Çağatayca Elkitabı" (1966), "Gedai Divanı" (1970)". Kaynak: <http://www.msxslabs.org/forum/bilim-ww/371043-janos-eckmann-janos-eckmankimdir-janos-eckmann-hakkinda.html#ixzz24LZ2gC58>; Eckman hakkında daha geniş bilgi için bkz. Osman Fikri Sertkaya, *Janos Eckmann (21.VIII.1905-22.XI.1971): Hayatı ve Eserleri*, Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Ankara, 1996.

himayesinde bir komite seçilerek ve Macar Zajtı Ferenc bir Türk-Macar ansiklopedisinin tasarlamasını yaparak bu işi tamamlayacaktır.²⁰

1934 yılında verdiği bir konferansın ardından Dil, Tarih ve Coğrafya Fakültesi'nde Hungaroloji Kürsüsü kurmakla görevlendirilen Laszlo Rásonyi, Türk Kültürünün önemli bir bölümünü burada öğretmeyi ve tanıtmayı başarmak yanında Fakülteye çok zengin bir kütüphane de kazandırmıştır. Rásonyi aynı zamanda bu dönemde Türk-Macar ilişkilerinin iyi bir şekilde yürütülmesinde de etkin bir rol oynamıştır.²¹

Maden Tetkik Arama Enstitüsü'nde iki maden müşaviri istihdam edilmiştir. Bunlardan birisi 1944-1951 yılları arasında görev yapan Budapeşte Üniversitesi'nden Jeolog Prof. Louis de Loczy'dir. Diğeri ise 1944 yılı içerisinde gelen ve altı ay için görevini tamamlayarak geriye dönen Profesör Geza Teleki'dir.²² Macar uzmanlar içerisinde Türkiye'ye en büyük katkıyı yapan isimlerden birisi Prof. Antal Réthly'dir. 1925-1927 yılları arasında Türkiye'de meteoroloji işlerinin düzenlenmesi, ülke bütününde meteoroloji istasyonları kurulması ve bunlarla hava gözlemlerinin başlatılması ile görevlendirilen ve bütün dünyada bu uzmanlığı ile tanınan Macar Réthly meteoroloji sahasında son derece verimli çalışmalar gerçekleştirmiştir. Ülkede "havabakan" ismiyle hitap edilen ve oldukça sevilen Réthly öncelikle imparatorluktan devralınan meteoroloji mirasını tespit etmiş, üç rasathane, 1. ve 2. Sınıf istasyonlar yanında 50 yağmurölçer istasyon kurmayı planlamıştır. Öncelikle Ankara merkezinde bu konuda çalışmalar yaparak daha sonra İstanbul, Edirne ve Eskişehir ve Konya'ya bu çalışmalarını yaygınlaştırmıştır. En sonunda da Anadolu'yu baştan sona katederek meteoroloji istasyon ve gözlemevlerini yaygınlaştırmıştır. Réthly'nin Anadolu'da katettiği yol 17000 km. olarak belirtilmektedir. Bu arada Macar Meteoroloji Enstitüsü'nün teknik imkânlarından da yararlanarak Ankara gözlem istasyonunu harekete geçirmiştir. Réthly aynı zamanda *Rasadat-ı Cevriye ve Havaiye Dairesi*'nin (Ankara Meteoroloji Enstitüsü) müdürlüğünü de yapmıştır. Bu görevlerinden ayrı olarak Ankara'nın modern bir şekilde imarı işlerinde faydalanmak için Ankara'nın iklimi ile ilgili ayrıntılı bir rapor hazırlaması konusunda bizzat Atatürk tarafından görevlendirildi. Réthly kendisine verilen görevleri büyük bir başarı ile tamamlarken bir taraftan da kendisi sonrasında bu işi yürütebilecek uzmanların yetişmesine büyük önem vermiştir ve bir öğretim üyesini kendisine başasistan yapmış, iki genç mezunu da yetişmeleri için Münih ve Frankfurt'da eğitim görmelerini sağlamıştır. Ayrıca onun kaleminden çıkan

²⁰ Çolak, Atatürk Macarlar ve Türk Tarih Tezi, *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Sayı:27, Bahar 2010, s. 371-402, s. 381-383.

²¹ Çolak, "Atatürk, Macarlar...", s. 384.

²² BCA, 030..18.1.2: 105.38..8; 10.17..2; 115.82..1; 115.82..1; 122.47..4.; 3/80 50-39; 122.47..4; 122.47..4.; 030..1.0.0/106.665..1.

ilk Türk hava durumu aylık bülteni 1925 Kasım'ından itibaren yayınlanmaya başlamıştır.²³

Türkiye'de istihdam edilen Macar akademisyeni sayısının az olmasına rağmen Türk bilimi ve modernleşmesine yaptıkları katkılar oldukça büyüktür. Doğru teknolojinin transferi, kendi uzmanlık alanlarında Türklerin yetişmesi ile ilgili olarak yaptıkları samimi katkı ve çabalar, bizatihi Türk tarihi ile yapmış oldukları çalışmalar onların sayıları ile ölçülemeyecek kadar büyüktür.

Macar uzmanların 29'u İktisat Vekâlet'ine bağlı olan Kamu İktisadi Kurumları'nda istihdam edilmişlerdir. Bilindiği gibi Cumhuriyetin kuruluşu ile birlikte kapitülasyonlardan arındırılan iktisadi alanda büyük bir hamleyle girilmiştir. Macar uzmanlar da bunlar içerisinde kâğıt, porselen, bez-iplik, şeker, demir-çelik, Sümerbank, kömür işletmeleri, çimento fabrikaları Etibank ve PTT işletmelerinde görev almışlardır. Bunlar içerisinde bulunan Gut Herz Herman, 1939 yılında İktisat Vekâleti'nde müşavir olarak istihdam edilmiştir.²⁴ Kalkınma çabası içerisinde olan ve bu sebeple özellikle 1930'lu yılların hemen ardından büyük bir sanayileşme atığına giren Türkiye'de yukarıda iş kolları belirtilen alanlarda montör, elektrikçi, mensucat uzmanı, mahrukut mühendisi, usta döşemeci unvanlarıyla istihdam edilmişlerdir.

PTT'de istihdam edilen 6 kişi, Türkiye Macaristan arasında imzalanan telefon santrali alımı sonrasında bu santrallerin montajlarını yapan montörlerdir. Macar Standart Müessesesi ile PTT Genel Müdürlüğü arasında 11 şehir ve kasabaya ait otomatik telefon santrali kurma ile ilgili bir anlaşma yapılmıştır.²⁵ Bunlar içerisinde bulunan Offerl Bela 1935 ila 1952 yılları arasında görev yapmış ve Türkiye'de en uzun görev yapmış Macar uzman olmuştur.²⁶

Etibank Genel Müdürlüğü'nde 4 Macar uzman istihdam edilmiştir. Bunlardan 1'i Çatalağzı Santralında ustabaşı olarak istihdam edilen bir kişi yanında Genel Müdürlük İnşaat Servisi'nde istihdam edilen Yahudi asıllı Andre Retti, 1939 ila 1949 yılları arasında istihdam edilmiştir. Retti'nin bazı dönemlerde Alman uyruklu Hans Verner Bodleander, Otto Salamon ve Haymatloz Hans Werner Bodleander ile birlikte aynı yerde istihdam edildikleri görülmektedir.²⁷

Macar uzmanların en yoğun istihdam edildiği alanlardan birisi de bayındırlık hizmetleri olmuştur. Toplamda bu alanda istihdam edilen 43 kişilik bir uzman grubundan 17'si karayollarıyla ilgili işlerde (bir kısmı Nafia Vekâleti bir kısmı da

²³ Bu konu hakkında; Bkz. Atabay, a.g.m.; Çolak, "Atatürk Dönemi Türkiye'sinde...".

²⁴ BCA 030..18.1.2/86.12..14.

²⁵ BCA 30..18.1.2/115.909.

²⁶ BCA 030..18.1.2/90.11..8.; 91.43..15.; 91.50..8.; 95.42..1; 98.49..5; 102.42..10; 105.33..17; 108.25..8.; 112.92..11.; 109.79..14.; 115.86..10.

²⁷ BCA 30..18.1.2: 98.41..15;/102.50..8;105.41..1; 108.37..2; 111.34..20; 114.47..9; 87.42..13.; 89.130..5., 93.126..9.; 105.31..20; 107.98..1.

Münakalat Vekâleti'nde) 13 kişi demiryollarında, 11'i baraj-su işlerinde, 2'si de imar işleri ve yapı işlerinde istihdam edilmişlerdir.

Demiryolları Cumhuriyetin ilk dönemlerinin çok önem verilen ve oldukça büyük yatırımlar yapılan bir alanıdır. Macar uzmanların bu alanda önemli katkıları bulunmaktadır. Ekonomik, kültürel, askeri ve diğer birtakım amaçlar dikkate alınarak Osmanlı döneminde Ankara'nın daha çok batısında yapılan demiryolları, bu sefer Ankara'nın doğusunda yapılarak ülkenin birlik, bütünlük, kaynaşması gibi hususlar gerçekleştirilmeye çalışılmıştır.²⁸ Demiryollarında istihdam edilen yabancı uzmanların yaklaşık %20'si (13 kişi) Macaristan'dan gelmiştir. Bunlardan üçü 1926 yılında gelmiş ve Çankırı, Sinop ve Mersin demiryolu inşaatlarında istihdam edilmişlerdir. 1933 yılında getirilen Tites isimli mühendisin istihdamıyla ilgili belgede, Türk mühendislerinin eksikliği sebebiyle yabancı uzman çalıştırılmasının zorunluluğundan bahsedilmektedir.²⁹ 1934 yılında tam olarak hangi birimde çalıştırıldığı tespit edilemeyen Mühendis Szeut Gyorgyi Czeken'in 1938–1942 yılları arasında 4 yıl istihdam edildiği anlaşılmaktadır.³⁰ Yine 1935 yılında gelen diğer bir mühendis ise Filyos-Ereğli demiryolu inşaatında görevlendirilmiştir. Bundan sonra 1937–1942 tarihlerinde istihdam edilen 7 Macar uzmandan üçünün demiryolu Fen Heyeti'nde görev yaptığı tespit edilmiştir. Hatta bunlar içerisinde bulunan ve bir Macar Yahudisi olan Jorj Ronai'nin Fen Heyeti'nde 12 yıl görev yaptığı görülmektedir. Bir diğer Macar asıllı uzman olan İrfan İştvan Bernhard, yeni yapılan bina ve tesislerin dekorasyonu işlerinde 1942 yılından itibaren 5 yıl istihdam edilmiştir.³¹

Macar uzmanların istihdam edildiği en önemli alan ve katkılarından olduğu alan ise ziraat alanıdır. Bu alanda Ankara Yüksek Ziraat Enstitüsü, Ankara Zirai Aletler Fabrikası, Karacabey Harası, yine Karacabey Merinos Yetiştirme Çiftliği, Sultan Suyu Harası ve Devlet Ziraat İşletmelerinde toplamda 23 uzman istihdam edilmiştir. Hayvancılık müesseseleri içerisinde en fazla Karacabey Harası ile Karacabey Merinos Yetiştirme Çiftliği'nde Macar uzmanların istihdam edildiği görülmektedir. Özellikle Karacabey Harası'nda 8 kişi istihdam edilmiştir. Karacabey Harası'nın meralarının ıslahı için Macaristan'ın tanınmış mera ve çayır uzmanı olan ve aynı zamanda Macar Yeşil Meralar Birliği'nin ikinci başkanı ve müdürü olan Keszthely Yüksek Ziraat Okulu Profesörü Kolbay Karoly bunlardan birisidir.

²⁸ İsmail Yıldırım, *Cumhuriyet Döneminde Demiryolları (1923-1950)*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 2001, s. 50-55

²⁹ BCA 030.18.01.02., Kararname No:15445, Ek No.243/152.

³⁰ BCA, 030.18.01.02: 91.57..15; 96.75..19; 87.47..7..

³¹ Demiryollarında istihdam edilen yabancı uzmanlar hakkında; Bkz. Seyfi Yıldırım, "Türkiye Demiryollarında Yabancı Uzmanlar (1925–1950)", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Cilt XXIII, Mart-Temmuz-Kasım 2007, Sayı:67-68-69, 305-338; BCA 30.18.1.2: 98.41..15.; 102.50..8; 105.41..1., 108.37..2., 111.34..20.

Daha sonra da Devlet Ziraat İşletmeleri Genel Müdürlüğü emri altında 5 kişi istihdam edilmiştir. Macar hayvancılık uzmanlarının istihdamları yanında Türk hayvancılık uzmanlarının da zaman zaman Macaristan'a incelemeler yapmak üzere gönderildiği anlaşılmaktadır. 1934 yılında Karacabey Harası Müdürü ve Laboratuvar Baytarı İsmail Hakkı Macaristan'a gönderilmişlerdir.³² Tarım alanında olduğu gibi hayvancılık alanında da Macaristan'a bir ilgi vardır. Macaristan'da modern yöntemler ve devlet gözetiminde kurulan büyükbaş hayvan ve at üretim çiftlikleri ile sağlam cinsler üretilmiş ve yaygınlaştırılmıştır. Cins ıslahı ile üretilen Arap, İngiliz ve yük taşıma amaçlı üretilen atlar ülke ihtiyaçları için kullanılmakla birlikte ihraç da edilmekteydi. I. Dünya Savaşı'nda Osmanlı ordusunun ihtiyaçları için bu yük atlarından alınmıştı. Cumhuriyetin ilk yıllarında tarım ve orduda kullanılmak üzere Macaristan'dan Nonius ve İngiliz atları satın alınmıştı. Karacabey ve Çifteler harası için Macaristan'dan atlar, damızlık boğa ve atlar için gerekli koşum takımları Macaristan'dan alınmış ve bu alım işleri için bu ülkeye uzmanlar gönderilmiştir.³³ Macaristan modern haracılığın en ileri ülkelerinden biri olarak bilinmekte olduğundan bu alanda da Macar uzmanlardan faydalanma yoluna gidilmiştir. Hayvancılığın iyileştirilmesi alanında tanınan Peşte Yüksek Baytar Mektebi Zootečni Profesörü ve Rektörü Welman Türkiye'de istihdam edilmiştir. Karacabey Harası'nda istihdam edilen atçılık uzmanı Dr. Ferenc Ckiky, bir Macar generali olan Albert Bartha ile birlikte Türkiye'ye gelmiş ve burada atçılığın ıslahı için çalışmıştır. Albert Bartha'nın aktardığına göre, bu çalışmalarının sonucunda "Bir yıl gibi kısa bir zamanda dünyanın neresinde olursa olsun, kendisini ispatlayabilen bir at cinsi ve varlığı meydana getirildi. (...)"³⁴

Birinci Dünya Savaşı sonrasında yenik iki ülkenin siyasi, sosyal, kültürel ve iktisadi olarak birbirlerine yeniden yaklaştıkları görülmektedir. Türkiye'de aşar vergisinin kaldırılması, Cumhurbaşkanının tarımda örnek bir uygulama olarak Gazi Çiftliği'ni kurma girişimleri, 1927 yılında Alman hocaların katkılarıyla tarım eğitiminin modernleştirilmesi gibi önde gelen zirai modernleştirmeler diğer ülkelerle bu konuda bir işbirliğini de beraberinde getirmiştir. Bu çerçevede kendisi de bir ziraatçı olan Yozgat milletvekili Tahsin Bey'in 1929 yılında tarım incelemeleri için Avrupa'ya yaptığı seyahatte Macaristan'a uğraması ve Macar tarımını da incelemesi tesadüfi değildir. Çünkü Macaristan fabrikasyonu ve sanayisinden daha gelişmiş bir tarıma sahiptir. Şeker pancarı tarımında bu

³² BCA, 030..18.1:243.16..14.

³³ Melek Çolak, "Cumhuriyetin İlk Yıllarında Türkiye-Macaristan İktisadi İlişkileri", *Askeri Tarih Araştırmaları Dergisi*, Yıl:2, , Ağustos 2004, Sayı:4, s. 47-54, s. 50-51.

³⁴ Edit Tasnadi, "Genç Türkiye Cumhuriyeti'nde Bir Macar Generali: Albert Bartha", *XV. Türk Tarih Kongresi, Ankara 11-15 Eylül 2006*, 5. Cilt, Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi, Ayı Basım, Ankara, 2010, s. 2387-2393, s. 2392.

ülkeden yararlanıldığı gibi tarımın değişik kollarında öğrenim görmek üzere Macaristan'a öğrenciler gönderilmiştir.³⁵

Macar uzmanların yukarıda belli alanlarda yoğunlaşan hizmetleri dışında diğer kurumlar ve hizmetlerde de istihdam edildikleri görülmektedir. Tablo 1'e göre Macar uzmanlar Atatürk Orman Çiftliği, Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, PTT, Vakıflar Genel Müdürlüğü ve MTA gibi kurumlarda 37 Macar istihdam edilmiştir.

Cumhuriyetin ilk yıllarında kurulan Atatürk Orman Çiftliği'nde beş Macar uzmanın istihdam edildiği görülmektedir. 1937 yılında Atatürk Orman Çiftliği ısıtma vasıtalarının montajında üç Macar montör istihdam edilmişlerdir.³⁶ Yine aynı yerde 1939-1940 yıllarında iki Macar Yahudisi malt ustası olarak istihdam edilmiştir.³⁷

Devlet Arşivlerinde 1936 yılında istihdam edilen Arşivist-Türkolog Lajos Fekete tasnif çalışmaları yürütmüş ve TTK şeref azalığında bulunmuştur.³⁸ Fekete'nin arşivcilik alanındaki en önemli katkılarından birisi arşiv malzemesinin üretildiği tarihlerdeki oluşum şekline sadık kalma esasına dayalı olan "Provenance" tasnif sisteminin Türk arşivciliğine kazandırılmış olmasıdır. 1936-1937 yılları arasında yürüttüğü arşiv faaliyetleri arasında "Arşiv Tasnif Talimatnamesi" hazırlamış, buna göre bir de örnek katalog hazırlamıştır. Fekete Türk arşivleri ile ilgili konuları 1937 yılında "A török Levéltárügy" adıyla neşretmiştir. Fekete'nin bu ve Türk arşivleri ile ilgili olarak yazdığı diğer makaleleri Prof. Tayyip Gökbilgin tarafından Türkçeye çevrilerek 1939 yılında "Arşiv Meseleleri" adıyla kitaplaştırılmıştır. Fekete bir taraftan Osmanlı Arşivlerinde bu sisteme dayalı olarak tasnif çalışmaları yürütürken bir taraftan da İstanbul ve Ankara'da arşivcilik konusunda konferanslar vermiş ve arşivcilik konusunda raporlar yazmıştır. Türkiye'de Devlet Arşivleri'nde yaptığı çalışmalar sonucunda, Estergon Sancağının 1570 Yılı Tahrir Defteri (1943), Türk Devrinde Budapeşte (1944), Türk Mali İdaresinde Siyakat Yazısı (2 cilt, 1955), Budin'de Türk Maliye Teşkilatının 1550-1580 Hesap Defterleri, Gyula, Kaldy, Nagy ile Birlikte (1962) adlı eserlerini yayınladı.³⁹

Bundan önce 1947 yılında Fenerbahçe'nin teknik direktörlüğünü yapmıştır. 1947-1948 sezonunda tek beraberlik alan Fenerbahçe 14 maçta 41 puanla şampiyon olmuş, bu başarısı üzerine Türk Milli takımının başına getirilmiştir. Molnar Türk futboluna sistem aşıl原因an ilk teknik direktör olarak tarihe geçmiş ve Fenerbahçe futbol takımının üç yıl üst üste teknik direktörlüğünü yapmıştır.

³⁵ Çolak, "Genç Türkiye Cumhuriyeti'nde...", s. 48-49.

³⁶ BCA, 030.18.1.2; 80.100.8..

³⁷ BCA, 30.18.1.2; 86.29.19.; 93.124.4.; 97.119.14.; 100.104.18.; 104.5.5.

³⁸ BCA 030.18.1.2.71.3.12.1.;71.3.12.1.

³⁹ Bu konuda bkz. Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, *Macar Asıllı Türk Tarihçisi ve Arşivist Lajos Fekete'nin Arşivciliğimizdeki Yeri*, Yay. Haz. Bilge Kaya, Ankara, 1994.

Molnar'ın başarısıyla Londra Olimpiyatları'na katılan Türk Milli futbol takımının 9 futbolcusunun yanı sıra, çalıştırıcısı da Fenerbahçeli olmuştur. Ancak buradan Türkiye'ye dönmeyen Molnar'ın 1957'li yıllarda yeniden Fenerbahçe'nin başına geçmiş ve önemli başarılarla imza atmıştır. Fenerbahçe'nin başına yeniden 1967 yılında yeniden geçmiş yine büyük başarılar kazandırmıştır (Wikipedia 2011).

Maden Tetkik Arama Enstitüsü'nde istihdam edilen iki maden müşaviri ile ilgili bilgi yukarıda verilmiştir. Yine 1925 yılında Türkiye'ye gelmiş Macar Prof. Antal Réthly ile ilgili olarak yukarıda geniş izahat verilmiştir.

Macar Uzmanların İstihdam Edildikleri Tarihler İle Meslek ve Unvanları

Macar uzmanların istihdam edildikleri tarihler ve bu tarihlerdeki istihdam alanları hiç şüphesiz önem kazanmaktadır. Öncelikle aşağıdaki tablonun incelenmesiyle ilk aşamada önemli gözlemler edinilmiş olacaktır.

Tablo 3: Macar Uzmanların İstihdam Edildikleri Tarihlere Göre Sayıları ve Unvanları

Yıllar	Kişi Sayısı	Unvan
1924	1	1 Çevre Mühendisi
1925	8	5 Mühendis, 2 Su Uzmanı, 1 Meteorolog
1926	7	2 Bilinmeyen, 4 Mühendis, 1 Mühendis-Teknik öğretici
1928	6	5 Mühendis, 1 kişi Dr. Atçılık Uzmanı
1930	2	1 Prof., 1 Atçılık uzmanı
1931	2	1 Su Mühendisi, 1 bilinmeyen
1932	3	1 Tarihçi Prof, 1 Veteriner Prof, 1 Usta (Tesviyeci)
1933	7	2 tarım toprak işleri amele, 1 at binicisi uzman, 1 su tesisatı uzman, 1 ziraat uzmanı, 1 prof. (hayvancılık uzmanı)
1934	7	2 inekçilik uzmanı, 1 makinist, 2 elektrikçi, 1 makinist, 2 marangoz
1935	6	2 Çayır ve mera uzmanı (1 Prof ve yardımcısı), 1 binicilik ve hayvan terbiyecisi, 1 sanat öğretmeni, 1 demiryolcu, 1 bilinmeyen
1936	9	1 Prof (Türkolog ve Kütüphaneci), 1 Arşivist, 1 telefon uzmanı, 3 uzman, 1 atçılık antrenörü, 1 mühendis
1937	7	1 Camcı ustası, 1 montör, 4 mühendis, 1 bilinmeyen

1938	10	7 mühendis (Aplikasyon, maden, demiryolu), 1 döşemeci ustası, 1 soba uzmanı, 1 montör
1939	22	11 usta, 1 porselen uzmanı, 2 mühendis, 1 iktisatçı müşavir, 1 profesör, 1 beden terbiyesi uzmanı, 1 desen ve jakarlı mensucat uzmanı, 1 mesleki eğitim
1940	11	5 usta, 3 mühendis, 1 montör, 1 öğretmen, 1 uzman,
1941	11	2 Usta, 2 mühendis, 2 montör, 5 su işleri uzmanı
1942	5	1 Mahrukat Mühendisi, 1 ustabaşı, 1 mobilya uzmanı ve dekoratör, 1 telefon uzmanı
1943	9	5 uzman montör, 2 uzman, 1 dans öğretmeni
1944	4	İki Profesör (Jeolog-Madenci), 1 ustabaşı, 1 mühendis
1945	4	1 Akademisyen, 1 mühendis, 1 usta, uzman
1946	2	1 Telefon uzmanı, 1 teknik öğretmen
1947	5	1 Tıp doktoru, 2 mühendis, 2 bilinmeyen
1948	4	1 yüksek mühendis, 1 futbol uzmanı, 1 uzman ve 1 eğitimci
1949	3	2 bilinmeyen (Sümerbank), 1 Ankara Yapı Enstitüsü Kaloriferçilik Şubesi
1950	1	Bilinmeyen
Bilinmeyen	12	
TOPLAM	170	

Tablo 3'e göre, 1924 yılında sadece çevre mühendisi olan 1 kişi istihdam edilmiştir. Bunun yanı sıra 1925, 1926 ve 1928 yıllarında da 8, 7 ve 6 kişi ile bir yoğunluk gözlenmektedir. Ayrıca Cumhuriyetin kurulduğu ilk yıllarda da bir yoğunluğun yaşandığı görülmektedir. Savaş sonrası ise gittikçe azalan bir seyir izlemiştir. 1930'da istihdam edilen 2 kişiden birisi olan Gyula Mesaraj bir etnologtur. Diğeri ise atçılık uzmanı olan Jeneral Hayni'dir.

1935 yılında Kolbay Karoly ve yardımcısı Dory Losos Karacabey Merinos Yetiştirme Çifliği meralarını ıslah etmek amacıyla istihdam edilmişlerdir. Yine bu yılda Yenöstönkoviç isimli bir binicilik ve hayvan terbiyecisinin Karacabey Harası Binicilik Mektebi'nde istihdam edildiği görülmektedir.

1936 yılında istihdam edilen 8 kişiden birisi Türkolog ve Kütüphaneci Prof. Lászlo Rasony'dir. 1 diğeri ise uzun yıllar Türkiye'de telefon işlerinde hizmet

veren Offerl Bela'dır. Atçılık uzmanı Çippeg de Karacabey Harası'nda antrenör olarak istihdam edilmiştir.

1937 yılında istihdam edilenlerden birisi İstanbul Üniversitesi Fen Fakültesi'nde cam işlerini yürütecek olan Josef Bühler'dir. Johann Mayer ise Gemlik Suni İpek Fabrikası'nda montör olarak istihdam edilmiştir. Dört mühendis ise 1 Devlet Demiryolları, 3 Nafia Vekâleti Su İşleri Genel Müdürlüğü'nde istihdam edilmişlerdir.

1938 yılında Demiryolları bünyesinde Malatya Tünel İnşaatı'nda ise bir Yahudi mühendis ile Fen Heyeti'nde iki mühendis ve yine demiryollarında bir mühendis istihdam edilmiştir. İzmit 2. Kağıt Fabrikası'nda 1 montör, Türk Ticaret Bankası'nda linyit yakabilecek bir soba uzmanı, Ankara İmar Müdürlüğü'nde 1 Aplikasyon mühendisi, Çanakkale ve Karadeniz'deki bazı kömür ve maden işletmelerinde 1 mühendis istihdam edilmiştir.

Macar uzmanların istihdamının en çok yoğunlaştığı yıllar II. Dünya Savaşı'na doğru giden yıllar ile savaş yılları olan 1939,1940 ve 1941 yıllarıdır. 1939 yılında daha çok betoncu, inşaatçı, elektrikçi, Şeker Fabrikası için şeker pişiricisi, boyacı, Ankara Bira Fabrikası'nda kaynatma işleri gibi işlerde çalıştırılacak ustalar işe başlamıştır. Bunların yanı sıra bir beden terbiyecisi ile bir iktisatçı müşavir ve Bakırköy'de kurulacak Şamot ve Porselen Fabrikası için bir uzman istihdam edilmiştir. İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi Histoloji ve Ambriyoloji Bölümü'nde bir Prof, Etibank İnşaat Servisi'nde bir mühendis istihdam edilmiştir.

1940 yılında ise yine çeşitli alanlardaki ustaların istihdamlarına devam edildiği görülmektedir. Konya Elektrik Şirketi'nde bir mühendis, İzmit 2. Kağıt Fabrikası'nda bir montörle İstanbul Bölge Sanat Okulu Mensucat Şubesi'nde bir öğretmen istihdam edilmiştir. Erzurum Grup İnşaatı'nda ise 1 kişi istihdam edilmiştir.

1941 yılında istihdam edilen su uzmanları İzmit-Sapanca su isale hattında istihdam edilmişlerdir. 2 montör ise Sümerbank ve İzmit 2. Kağıt Fabrikası'nda istihdam edilmişlerdir. Bir mühendis Ereğli Kömür İşletmeleri, bir diğer mühendis ise (Georges Neuman) 1941-1950 yılları arasında yine aynı yerde görev yapmıştır. 2 demir ustası ise Alat-ı Ziraiye Fabrikası'nda hizmet vermiştir.

1942 yılında 1 telefon uzmanı 9 il telefon santralinin montajı ve çalıştırılmasında göreve alınmıştır. Mobilya uzmanı ve dekoratör bir Macar uzman ise Demiryolları bina ve istasyonlarının iç mimarisinde istihdam edilmiştir.

1943 yılında PTT'nin santral montajları devam etmekte olup bunun için beş Macar uzman montör istihdam edilmiştir. 1 uzman İzmit Selülöz Fabrikası'nda 1 uzman ise Türkiye Demir- Çelik Fabrikaları'na bağlı Asit Sülfürik Fabrikası'nda istihdam edilmişlerdir. 1 dans öğretmeni ise Devlet Konservatuarı'nda istihdam edilmiştir.

1944 yılında Louis de Loczy, Geza Teleki MTA'da Van'da araştırma yapmak üzere istihdam edildiler. Mühendis olan Meklos Novak ise Yüksek Mühendis Mektebi'nde, bir ustabaşı da Maarif Vekâleti'nde istihdam edildiler.

1945 yılında Türkolog Janos Eckman İstanbul Üniversitesi ve Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi'nde ders vermek üzere Türkiye'ye gelmiştir. 1 mühendis Rize Çay Fabrikası'nda istihdam edilmiştir. Bir usta Devlet Çiftlikleri yapı işlerinde istihdam edilmiştir. 1 uzman eğitimci ise Ankara Yapı Enstitüsü'nde istihdam edilmiştir.

1946 yılında istihdam edilen tek kişi ise bir telefon uzmanı olup PTT'de ve İstanbul Teknik Üniversitesi'nde telefon ve telgraf dersleri vermiştir. 1 kişi MEB Teknik Öğretmen Okulu'nda istihdam edilmiştir.

1947 yılında bir tıp doktoru ve 2 mühendisle uzmanlık alanı tespit edilemeyen 2 kişi istihdam edilmiştir. 1948 yılında istihdam edilen dört kişiden biri Türkiye Ziraat Kurumu'nda bir uzman, Orman Genel Müdürlüğü'nde bir yüksek mühendis, İstanbul Yapı Enstitüsü'nde eğitimle sorumlu olan bir eğitimci istihdam edilmiştir. Ayrıca Macaristanlı futbol uzmanı İgnace Molnar 1948 yılında İsviçreli atletizm uzmanı Maxj Vogel ile aynı kararname ile Beden Terbiyesi Genel Müdürlüğü emrinde istihdam edilmiştir.⁴⁰

Macar Uzmanların Meslek ve Unvanlarına Göre Değerlendirme

Tablo 4: Macar Uzmanların Unvanlarına Göre Dağılımları

Unvan ve Meslekler	Sayı
Bahçıvan	1
Dekoratör	1
Makinist	1
Amele	2
Müşavir	2
Öğretmen	4
Montör	9
Bilinmeyen	12
Prof. Öğretim üyesi	12
Usta	29
Uzman	43
Mühendis	51
Teknik Direktör	1
Bilinmeyen	3
TOPLAM	170

⁴⁰ BCA 30..18.1.2: 116.35..13.

Müşavirlerden birisi iktisatçı bir öğretim üyesi, birisi ise madenci bir öğretim üyesidir. Öğretmenlerden ikisi dansçı, birisi sanat öğretmenidir. Yukarıdaki tabloya göre Macar uyrukluların en alt düzeyde ustalıktan, uzmanlığa, teknik direktörlükten, montörlükten mühendisliğe entelektüel seviyede müşavir, öğretim üyesi profesörlere kadar geniş bir yelpazede Türkiye’de istihdam edildikleri ve buldukları alanlara önemli katkılar yapıldığı gözlenmiştir.

Sonuç

Osmanlı Devleti döneminde zaman zaman Macar asıllı uzmanların istihdam edildiği bilinmektedir. Cumhuriyetin kuruluşundan hemen sonra da Türkiye’de ustalıktan öğretim üyeliğine, montörden mühendise, mobilya ve dekorasyon uzmanından mühendise çok sayıda Macar uyruklu uzmanın çok çeşitli alanlarda ve 1925 ila 1951 yılları arasında istihdam edilmişlerdir. Macar uzmanlar eğitim ve bilim alanında Yapı Enstitüleri, zirai eğitim, üniversiteler ve Türk Tarih Kurumu gibi üst düzey kurumlarda katkılarda bulunmuşlardır. Ulaşım alanında demiryolları inşası ve planlaması, istasyonların dekorasyonu, karayollarında yol ve köprüler kısmında, mühendislik ve planlama hizmetlerinde, yine bayındırlık hizmetlerinin su işleri ve planlama hizmetleri, köy enstitülerinin inşaatlarında ustalık hizmetleri, baraj inşaatında görev yapmışlardır. Ayrıca zirai alanda zirai eğitimin yanı sıra mera ıslahı, hayvan özellikle atıcılığın ıslahı, binicilik okulu antrenörlüğü, at biniciliği ve bakımı, Atatürk Köşkü’nün bahçıvanlığı, sığırcılığın ıslahı, Atatürk Orman Çiftliği çeşitli birimlerinde ustalık ve işletme amirliği görevlerinde bulunmuşlardır. Bunların dışında Türk futboluna, arşivciliğine, madencilik işlerine otomatik telefon santralleri kurulması ve İzmit Kâğıt Fabrikası montajı, petrol arama işleri müşavirliği, çeşitli belediyelerin elektrik hizmetleri alanlarında hizmet verdikleri görülmektedir. Türk dili ve tarihi araştırmaları Etnografya Müzesi Müdürlüğü, Hungaroloji Bölümü’nün kurulması gibi entelektüel alanlarda da Macar uzmanların yaptıkları önemli katkılar bulunmaktadır. Macar uzmanların yaptıkları bu son derece önemli katkılar yanında en önemli katkılarında birisi de çalıştıkları Türk uyruklularla çoğunlukla uyum içerisinde bulunmaları, bilgilerini, tecrübelerini onlarla paylaştıkları ve kendilerinden sonra bu hizmetleri yürütecek Türkleri yetiştirme konusunda büyük hassasiyet gösterdikleri gözlemlenmiştir.

Macar uzmanların istihdamı Türkiye’nin çeşitli alanlarda yürütmüş olduğu yenileşme ve kalkınma hamlelerine büyük katkılar sağladığı gibi iki toplumun birbirlerini tanımaları, kültürel alışveriş ve yakınlaşmanın da önemli bir aracı olmuştur.

Kaynaklar

Arşiv Belgeleri

Macar Ulusal Arşivi / Magyar Országos Levéltár (MOL) K 69 768. cs. 1937-1939-I-7.

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi

Fon Kodu: 30..1.0.0

BCA, Dosya: F20, Fon Kodu: 30..1.0.0, Yer No: 106.665..1.

Fon Kodu: 30..10.0.0

BCA, Sayı: Dosya: 9168, Fon Kodu: 30..10.0.0, Yer No: 105.683..28.

BCA, Dosya: 24222, Fon Kodu: 30..10.0.0, Yer No: 201.375..22.

Fon Kodu: 230..0.0.0

BCA, Sayı: , Dosya: M117, Fon Kodu: 230..0.0.0, Yer No: 150.58..9.

BCA, Dosya: M115, Fon Kodu: 230..0.0.0, Yer No: 150.58..7.

Fon Kodu: 30..11.1.0

BCA, Sayı: 6/937, Fon Kodu: 30..11.1.0, Yer No: 23.11..8.

BCA, Sayı: 1100, Fon Kodu: 30..11.1.0, Yer No: 37.37..5.

BCA, Sayı: 6/1067, Fon Kodu: 30..11.1.0, Yer No: 23.12..8.

BCA, Sayı: 6/2412, Fon Kodu: 30..11.1.0, Yer No: 25.21..5.

BCA, Sayı: 6/2824, Fon Kodu: 30..11.1.0, Yer No: 14.25..9.

BCA, Sayı: 6/3541, Fon Kodu: 30..11.1.0, Yer No: 8.28..20.

BCA, Sayı: 6/3695, Fon Kodu: 30..11.1.0, Yer No: 16.35..16.

BCA, Sayı: 6/4447, Fon Kodu: 30..11.1.0, Yer No: 18.44..5.

BCA, Sayı: 6/5101, Fon Kodu: 30..11.1.0, Yer No: 19.49..13.

BCA, Sayı: 6/6031, Fon Kodu: 30..11.1.0, Yer No: 20.56..6.

BCA, Sayı: 6/253414, Fon Kodu: 30..11.1.0, Yer No: 25.22..11.

Bakanlar Kurulu Kararları Fonu 30..18.1.1/ 30..18.1.2

BCA, Sayı: 1311, Dosya: 1-108, Fon Kodu: 30..18.1.1, Yer No: 4.44..6.

BCA, Sayı: 6205, Dosya: 243-20, Fon Kodu: 30..18.1.1, Yer No: 27.81..20.

BCA, Sayı: 6205, Dosya: 243-20, Fon Kodu: 30..18.1.1, Yer No: 27.81..2

BCA, Sayı: 9563, Dosya: 147-16, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 12.42..10.

BCA, Sayı: 9792, Dosya: 243-66, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 13.53..17.

BCA, Sayı: 14132, Dosya: 243-125, Fon Kodu: 30..18.1., Yer No: 35.23..15.

BCA, Sayı: 14705, Dosya: 243-139, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 38.52..5.

BCA, Sayı: 14789, Dosya: 243-144, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 38.56..8.

BCA, Sayı: 15134, Dosya: 243-147, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 40.73..13.

BCA, Sayı: 030.18.01.02., Kararname No:15445, Ek No.243/152.

BCA, Dosya: 24328, Fon Kodu: 30..10.0.0, Yer No: 202.378..5.

BCA, Sayı: 33033, Dosya: 27220, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 109.66..16.

BCA, Sayı: 177462, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 98.32..13.

BCA, Sayı: 198062, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 101.28..12.

BCA, Sayı: 2/165, Fon Kodu: 30..18.1.2, Dosya: 243-155, Yer No: 42.9..5.,

- BCA, Sayı: 2/330, Dosya: 238-151, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 43.16..14.
BCA, Sayı: 2/521, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 44.26..1.
BCA, Sayı: 2/992, Dosya: 243-165, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 46.49..12.
BCA, Sayı: 2/1254, Dosya: 242-154, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 48.62..14.
BCA, Sayı: 2/1869, Dosya: 242-161, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 51.4..6.
BCA, Sayı: 2/2178, Dosya: 243-190, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 52.19..15.
BCA, Sayı: 2/2352, Dosya: 243-193, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 53.28..8. (Eki yok)
BCA, Sayı: 2/2670, Dosya: 243-197, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 55.44..6.
BCA, Sayı: 2/2967, Dosya: 243-208, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 56.59..3.
BCA, Sayı: 2-3012, Dosya: 243-24, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 57.61..8.
BCA, Sayı: 2/5090, Yer No: 67.64..14., Fon Kodu: 30..18.1.2, Dosya: 243-235
BCA, Sayı: 2/5098, Dosya: 243-237, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 67.65..2.
BCA, Sayı: 2/5371, Dosya: 243-240, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 68.78..9.
BCA, Sayı: 2/5440, Dosya: 193-33, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 69.81..17.
BCA, Sayı: 2/5594, Dosya: 243-247, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 69.89..11.
BCA, Sayı: 2/5845, Fon Kodu: 030.18.1.2., Ek No: 199-204, Yer No: 71.3.12.1.
BCA, Sayı: 2/6442, Dosya: 243-262, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 74.32..17.
BCA, Sayı: 2/6520, Dosya: 243-264, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 74.36..13.
BCA, Sayı: 2/7080, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 77.64..11.
BCA, Sayı: 2/7527, Dosya: 243-290, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 79.86..16.
BCA, Sayı: 2/7800, Dosya: 243-302, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 80.100..8.
BCA, Sayı: 2/8015, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 82.3..16.
BCA, Sayı: 3/8587, Dosya: 27-284, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 118.90..8.
BCA, Sayı: 2/9185, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 84.62..4.
BCA, Sayı: 2/9618, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 84.83..17.
BCA, Sayı: 2/9639, Dosya: 82-73, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 84.84..18.
BCA, Sayı: 2/9751, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 84.90..6.
BCA, Sayı: 2/9883, Dosya: 131-135, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 85.96..17.
BCA, Sayı: 2/9915, Dosya: 243-354, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 85.98..7.
BCA, Sayı: 2/10363, Dosya: 243-374, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 85.120..17.
BCA, Sayı: 2/10380, Dosya: 88-188, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 86.12..14.
BCA, Sayı: 2/10585, Dosya: 88-199, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 86.22..19
BCA, Sayı: 2/10725, Dosya: 243-395, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 86.29..19.
BCA, Sayı: 2/10849, Dosya:, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 86.35..17.
BCA, Sayı: 2/10992, Dosya: Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 87.42..20.
BCA, Sayı: 2/10985, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 87.42..13.
BCA, Sayı: 2/11148, Dosya: 243-409, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 87.50..16.
BCA, Sayı: 2/11133, Dosya: 243-407, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 87.50..1.

- BCA, Sayı: 2/11239, Dosya: 241-142, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 87.55..7.
BCA, Sayı: 2/11392, Dosya: 241-148, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 87.62..20.
BCA, Sayı: 2/11649, Dosya: 243-439, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 88.75..14.
BCA, Sayı: 2/12241, Dosya: 241-150, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 89.105..2.
BCA, Sayı: 2/12316, Dosya: 242-241, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 89.108..17.
BCA, Sayı: 2/12402, Dosya: 243-467, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 89.113..2.
BCA, Sayı: 2/12527, Dosya: 243-473, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 89.119..7.
BCA, Sayı: 2/12633, Dosya: 243-479, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 89.125..5.
BCA, Sayı: 2/13435, Dosya: 243-525, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 91.43..15.
BCA, Sayı: 2/12696, Dosya: 77-432, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 89.128..8.
BCA, Sayı: 2/12776, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 90.11..8.
BCA, Sayı: 2/12560, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 89.120..20.
BCA, Sayı: 2/12733, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 89.130..5.
BCA, Sayı: 2/12399, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 89.112..19.
BCA, Sayı: 2/12733, Dosya:Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 89.130..5.
BCA, Sayı: 2/13568, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 91.50..8.
BCA, Sayı: 2/13901, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 91.67..1.
BCA, Sayı: 2/14067, Dosya: 243-540, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 92.75..7.
BCA, Sayı: 2/14144, Dosya: 243-543, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 92.79..4.
BCA, Sayı: 2/14477, Dosya: 139-19, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 92.95..17.
BCA, Sayı: 2/14543, Dosya: 88-275, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 92.99..3.
BCA, Sayı: 2/14763, Dosya: 243, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 93.110..3.
BCA, Sayı: 2/14800, Dosya: 242, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 93.111..20.
BCA, Sayı: 2/15029, Dosya: 243, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 93.124..4.
BCA, Sayı: 2/15074, Dosya: 243, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 93.126..9.
BCA, Sayı: 2/ 15333, Dosya: 243-568, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 94.18..8.
BCA, Sayı: 2/15806, Dosya:, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 95.42..1.
BCA, Sayı: 2/16271, Dosya: 88-297, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 95.64..16.
BCA, Sayı: 2/16494, Dosya: 248-52, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 96.75..19.
BCA, Sayı: 2/16500, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 96.76..5.
BCA, Sayı: 2/16195, Dosya: 243-580, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 95.60..20.
BCA, Sayı: 2/16712, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 96.86..16.
BCA, Sayı: 2/16848, Dosya:, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 96.93..12.
BCA, Sayı: 2/17367, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 97.119..14.
BCA, Sayı: 2/17791, Dosya:, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 98.34..18.
BCA, Sayı: 2/17911, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 98.40..18.
BCA, Sayı: 2/17928, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 98.41..15.
BCA, Sayı: 2/18078, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 98.49..5.

- BCA, Sayı: 2/18230, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 99.56..17.
BCA, Sayı: 2/18731, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 99.82..3.
BCA, Sayı: 2/18976, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 100.94..7.
BCA, Sayı: 2/19385, Dosya: 242-295, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 101.7..11.
BCA, Sayı: 2/19140, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 100.102..11.
BCA, Sayı: 2/19187, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 100.104..18.
BCA, Sayı: 2/19267, Dosya: 243-65, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 100.109..13.
BCA, Sayı: 2/19632, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 101.19..18.
BCA, Sayı: 2/19739, Dosya: 164-62, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 101.25..5.
BCA, Sayı: 2/19796, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 101.28..2.
BCA, Sayı: 2/20061, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 102.41..7.
BCA, Sayı: 2/20062, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 102.41..8.
BCA, Sayı: 2/20084, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 102.42..10.
BCA, Sayı: 2/20242, Dosya:, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 102.50..8.
BCA, Sayı: 2/20248, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 102.50..14.
BCA, Sayı: 2/20312, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 102.53..18.
BCA, Sayı: 2/20313, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 102.53..19.
BCA, Sayı: 2/20320, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 102.54..6.
BCA, Sayı: 2/20595, Dosya: 63-162, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 103.67..20.
BCA, Sayı: 2/20663, Dosya: 3-1884, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 103.71..8.
BCA, Sayı: 2/20734, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 103.74..19.
BCA, Sayı: 2/20783, Dosya: 243-689, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 103.77..8.
BCA, Sayı: 2/11079, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 87.47..7.
BCA, Sayı: 2/13715, Dosya: 243, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 91.57..15.
BCA, Sayı: 3/112, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 104.3..12.
BCA, Sayı: 3/185, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 104.5..5.
BCA, Sayı: 3/192, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 104.5..12.
BCA, Sayı: 3/339, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 104.9..4.
BCA, Sayı: 3/350, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 104.9..15.
BCA, Sayı: 3/836, Dosya: 27-42, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 105.31..20.
BCA, Sayı: 3/840, Dosya: 27-82, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 105.32..4.
BCA, Sayı: 3/872, Dosya: 27987, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 105.33..16.
BCA, Sayı: 3/873, Dosya: 27-86, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 105.33..17.
BCA, Sayı: 3/964, Dosya: 27-77, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 105.38..8.
BCA, Sayı: 3/970, Dosya: 27-106, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 105.38..14.
BCA, Sayı: 3/1017, Dosya: 27-103, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 105.41..1.
BCA, Sayı: 3/1145, Dosya: 27-48, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 105.47..9.
BCA, Sayı: 3/1256, Dosya: 28-10, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 106.52..20.

- BCA, Sayı: 3/1660, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 106.73..4.
BCA, Sayı: 3/1884, Dosya: 27-146, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 107.84..8.
BCA, Sayı: 3/1944, Dosya: 27-27, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 107.87..8.
BCA, Sayı: 3/2018, Dosya: 2715, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 107.91..12.
BCA, Sayı: 3/2475, Dosya: 27-86, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 108.25..8.
BCA, Sayı: 3/2147, Dosya: 2742, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 107.98..1.
BCA, Sayı: 3/2183, Dosya: 2748, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 107.99..17.
BCA, Sayı: 3/2476, Dosya: 2787, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 108.25..9.
BCA, Sayı: 3/2709, Dosya: 27103, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 108.37..2.
BCA, Sayı: 3/2810, Dosya: 2771, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 108.42..3.
BCA, Sayı: 3/2810, Dosya: 2771, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 108.42..3.
BCA, Sayı: 3/3319, Dosya: 27146, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 109.67..12.
BCA, Sayı: 3/3545, Dosya: 27-86, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 109.79..14.
BCA, Sayı: 3/3833, Dosya: Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 110.17..2.
BCA, Sayı: 3/3911, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 110.20..20.
BCA, Sayı: 3/3941, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 110.22..10.
BCA, Sayı: 3/3578, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 110.4..7.
BCA, Sayı: 3/3301, Dosya: 27219, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 109.66..14.
BCA, Sayı: 3/3302, Dosya: 27216, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 109.66..15.
BCA, Sayı: 3/3422, Dosya: 27-232, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 109.72..15.
BCA, Sayı: 3/3582, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 110.4..11.
BCA, Sayı: 3/4187, Dosya: 14-92, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 111.34..16.
BCA, Sayı: 3/4186, Dosya: 14-92, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 111.34..15.
BCA, Sayı: 3/4184, Dosya: 27-273, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 111.34..13.
BCA, Sayı: 3/4191, Dosya: 27-103, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 111.34..20.
BCA, Sayı: 3/4382, Dosya: 14-97, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 111.44..11.
BCA, Sayı: 3/4590, Dosya: 27-284, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 111.54..18.
BCA, Sayı: 3/4629, Dosya: 27-255, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 111.56..17.
BCA, Sayı: 3/4643, Dosya: 27-209, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 111.57..11.
BCA, Sayı: 3/4726, Dosya: 27-284, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 111.61..14.
BCA, Sayı: 3/4883, Dosya: 27-209, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 112.69..11.
BCA, Sayı: 3/4903, Dosya: 27-298, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 112.70..11.
BCA, Sayı: 3/4992, Dosya: 27-146 Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 112.74..18
BCA, Sayı: 3/5330, Dosya: 27-86, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 112.92..11.
BCA, Sayı: 3/5290, Dosya: 27-27, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 112.90..11.
BCA, Sayı: 3/5312, Dosya: 27-34, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 112.91..13.
BCA, Sayı: 3/5314, Dosya: 27-15, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 112.91..15.
BCA, Sayı: 3/5331, Dosya: 27-273, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 112.92..12.

- BCA, Sayı: 3/5580, Dosya: 27-320, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 113.21..1.
BCA, Sayı: 3/5582, Dosya: 27-284, Fon Kodu: 30..18.1..2, Yer No: 113.21..3.
BCA, Sayı: 3/5592, Dosya: 27-227, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 113.21..13.
BCA, Sayı: 3/5611, Dosya: 27-321, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 113.22..12.
BCA, Sayı: 3/5936, Dosya: 27-255, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 113.38..16.
BCA, Sayı: 3/6065, Dosya: 27-271, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 114.45..5.
BCA, Sayı: 3/6094, Dosya: 27-198, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 114.46..13.
BCA, Sayı: 3/6110, Dosya: 27-103, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 114.47..9.
BCA, Sayı: 3/6347, Dosya: 54-43, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 114.59..6.
BCA, Sayı: 3/6808, Dosya: 27-371, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 115.82..1.
BCA, Sayı: 3/6810, Dosya: 27-15, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 115.82..3.
BCA, Sayı: 3/6896, Dosya: 27-273, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 115.86..9.
BCA, Sayı: 3/6897, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 115.86..10.
BCA, Sayı: 3/6976, Dosya: 80-160, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 115.90..9.
BCA, Sayı: 3/7115, Dosya: 27-209, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 115.97..8.
BCA, Sayı: 3/7228, Dosya: 27-379, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 116.22..1.
BCA, Sayı: 3/7314, Dosya: 27-368, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 116.26..7.
BCA, Sayı: 3/7501, Dosya: 27-393, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 116.35..13.
BCA, Sayı: 3/8062, Dosya: 50-39, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 117.63..14.
BCA, Sayı: 3/8149, Dosya: 27-146, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 117.68..1.
BCA, Sayı: 3/8316, Dosya: 27-426, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 117.76..7.
BCA, Sayı: 3/8494, Dosya: 27-209, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 118.85..5.
BCA, Sayı: 3/8588, Dosya: 27-86, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 118.90..9.
BCA, Sayı: 3/8589, Dosya: 27-273, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 118.90..10.
BCA, Sayı: 3/8702, Dosya: 27-434, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 118.96..3.
BCA, Sayı: 3/9430, Dosya: 27-461, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 119.46..11.
BCA, Sayı: 3/10368, Dosya: 27-209, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 121.93..8.
BCA, Sayı: 3/10410, Dosya: 27-86, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 121.95..9.
BCA, Sayı: 3/10735, Dosya: 27-434, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 121.111..14.
BCA, Sayı: 3/11325, Dosya: 27-117, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 122.47..4.
BCA, Sayı: 3/11456, Dosya: 27-209, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 123.53..15.
BCA, Sayı: 3/12086, Dosya: 27-105, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 124.85..3.
BCA, Sayı: 3/12669, Dosya: 27-566, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 125.20..1.
BCA, Sayı: 3/12844, Dosya: 27-86, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 125.28..15.

Kitap ve Makaleler

AKDAĞ Ömer (2008) “Cumhuriyetin İlk Yıllarında Eğitim Alanında Yabancı Uzman İstihdamı”, *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1/1, s. 46-70.

- ATABAY Mithat (2002) “Atatürk’ün Ankara’ya Davet Ettiği Macar Profesör Antal Réthly’nin Türkiye’deki Çalışmaları”, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Atatürk Yolu Dergisi*, Sayı: 29-30, Mayıs-Kasım, s. 1-14.
- ÇOLAK Melek (2010) “Atatürk Macarlar ve Türk Tarih Tezi”, *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Sayı:27, Bahar, s. 371-402.
- ÇOLAK Melek (2004) “Cumhuriyetin Kuruluş Yıllarında Türk Eğitim Yaşamında Macar Eğitimcilerin Yeri”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Sayı 58, Cilt: XX, Mart, s. 233-243.
- ÇOLAK Melek (2009) “Atatürk Dönemi Türkiyesinde Bir Macar Meteorolog: Aksakallı Havabakan Antal Réthly (Macar Kaynaklarına Göre)”, *Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi*, Yıl 5, Sayı 9, Bahar, s. 113-136.
- ÇOLAK Melek (2008) “Atatürk’ün Macar Bahçıvanı János Máthé’nin Anılarında Ankara” *Hacettepe Üniversitesi, Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi*, Yıl:4, Sayı:7, Bahar, s. 182-183.
- ÇOLAK Melek (2004) “Cumhuriyetin İlk Yıllarında Türkiye-Macaristan İktisadi İlişkileri”, *Askeri Tarih Araştırmaları Dergisi*, Yıl:2, , Ağustos, Sayı:4, s. 47-54.
- Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü (1994) *Macar Asıllı Türk Tarihçisi ve Arşivist Lajos Fekete’nin Arşivcilüğümüzdeki Yeri*, (Yayına Hazırlayan, Bilge Kaya), Ankara.
- Devlet İstatistik Enstitüsü (1933) *Maarif İstatistikleri 1923- 1932*, Devlet Matbaası, İstanbul.
- Devlet İstatistik Enstitüsü (1939) *Maarif İstatistikleri 1937-1938*, Suhulet Matbaası, İstanbul.
- Devlet İstatistik Enstitüsü (1942) *Maarif İstatistiği 1938-1939*, Ulusal Matbaa, Ankara.
- Devlet İstatistik Enstitüsü (1945) *Milli Eğitim İstatistikleri, 1942-1943*, Hüsnü Tabiat Matbaası, İstanbul.
- Devlet İstatistik Enstitüsü (1947) *Milli eğitim; meslek, teknik ve yükseköğretim istatistikleri 1945-1946*, İstanbul, Pulhan Matbaası.
- DUMAN Önder (2008) “Atatürk Döneminde Romanya’dan Türk Göçleri (1923-1938)”, *Bilgi*, Bahar, Sayı 45: s. 23-44.
- GENÇOĞLU Mustafa (2008) “Başlangıçtan II. Meşrutiyeti Osmanlı Devleti Tarafından Tıp Eğitimi İçin Avrupa’ya Gönderilenlerin Modern Tıp Tıbbına Katkıları”, *Kök Araştırmalar*, Cilt X, Sayı 1, Bahar, s. 89-116.
- ÖZKUCUR Abdullah (1990) *Hasanoğlan Yüksek Köy Enstitüsü*, Selvi Yayınları, Ankara.
- TASNADI Edit (2010) “Genç Türkiye Cumhuriyeti’nde Bir Macar Generali: Albert Bartha”, *XV. Türk Tarih Kongresi, Ankara 11-15 Eylül 2006*, 5. Cilt, Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi, Ayrı Basım, Ankara, s. 2387-2393.
- NYIRI Maria (1991) *Atatürk ve Macaristan’da Bulunan Türkler İle Türkiye’de Bulunan Macarlar*, Bakü, 20-21 Mayıs.
- SERTKAYA Osman Fikri (1996) *Janos Eckmann (21.VIII.1905-22.XI.1971): Hayatı ve Eserleri*, Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Ankara.
- UYANIK Necmi (2007) “Dr. Jules (Gyula) ve Türk İnkılâbına Dair Risalesi”, *Selçuk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Edebiyat Dergisi*, Sayı: 18, s. 97-123.

YILDIRIM İsmail (2001) *Cumhuriyet Döneminde Demiryolları (1923-1950)*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara.

YILDIRIM Seyfi (2007) “Türkiye Demiryollarında Yabancı Uzmanlar (1925–1950)”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Cilt XXIII, Mart-Temmuz-Kasım, Sayı:67-68-69, s. 305-338.

İnternet

Aydın Yerel (2011) <http://www.aydinyerel.com/2011/07/27/turkler-ve-macar-ustalarin-yakinligi/> (Erişim tarihi 25.08.2012).

http://tr.wikipedia.org/wiki/Ign%C3%A1c_Moln%C3%A1r (Erişim tarihi 25.08.2012).

http://koyenstitulerivakfi.org.tr/FileUpload/ds12596/File/kasim_aralik_2010_bulteni.pdf (Erişim Tarihi 25. 08.2012).

<http://www.msxlabs.org/forum/bilim-ww/371043-janos-eckmann-janos-eckmann-kimdir-janos-eckmann-hakkinda.html#ixzz24LZ2gC58>.

<http://lov.uni-corvinus.hu/index.php?id=13426>.(Erişim Tarihi 25.08.2012).